

Видається з 1996 року
Засновник і видавець
Сумський національний
аграрний університет
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 23688-13528 Р від 21.11.2018 р.

Редакційна колегія серії

Коваленко І. М., д.б.н., професор, головний редактор, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Власенко В. А., д.с.-г.н., професор, заступник головного редактора, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Кирильчук К. С., к.б.н., доцент, відповідальний секретар, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Ліпса Флорин Деніел, к.с.-г.н., доцент, Університет сільського господарства та ветеринарної медицини (Румунія)

Русу Теодор, д.с.-г.н., професор, Університет сільського господарства та ветеринарної медицини (Румунія)

Тунгуз Весна, к.с.-г.н., доцент, Університет Східного Сараєво (Боснія і Герцеговина)

Мен Фаньхуа, к.с.-г.н., головний науковий співробітник, НДІ зернових культур Академії аграрних наук Китаю (КНР)

Сметанська І. М., к.с.-г.н., д.інж.наук, професор, Університет прикладних наук Вайнштефан-Трісдорф (Німеччина)

Кашпар Ян, к.б.н., доцент, Чеський університет природничих наук (Чеська республіка)

Сопотлієва Десіслава, к.б.н., головний науковий співробітник, Інститут досліджень біорізноманіття та екосистем, Болгарська академія наук (Болгарія)

Данилик І. М., д.б.н., ст.н.с., провідний науковий співробітник, Інститут екології Карпат НАН України (Україна)

Дегтярьов В. В., д.с.-г.н., професор, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва (Україна)

Дубина Д. В., д.б.н., професор, головний науковий співробітник, Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (Україна)

Жатова Г. О., к.с.-г.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Захарченко Е. А., к.с.-г.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Злобін Ю. А., д.б.н., професор, Почесний професор кафедри екології та ботаніки Сумського національного аграрного університету, (Україна)

Клименко Г. О., к.б.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Куземко А. А., д.б.н., професор, ст.н.с., Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, відділ геоботаніки і екології (Україна)

Лихолат О. А., д.б.н., ст.н.с., професор, Університет митної справи та фінансів (Україна)

Міністерство освіти і науки України

ВІСНИК СУМСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
Виходить 4 рази на рік

Серія "Агрономія і біологія"
Випуск 2 (40), 2020

Верешагін І. В., Кандиба Н. М. Насіння конопель (<i>Cannabis sativa</i> L.) як джерело незамінних харчових компонентів	3
Жатова Г. О., Коваленко М. О. Біологічна характеристика культури сорго	14
Кохановський В. М., Барна М. М. Дефініція терміна «декоративна дендрологія»	23
Мєдведєва І. В., Козловський М. П. Функціональна організація угруповань ґрунтових нематод ялини у первинних екосистемах	30
Мельник А. В., Романько Ю. О., Бруньов М. І., Сороколїт Є. М., Кубрак Т. М. Рїст та розвиток нуту в умовах пївнічно-сїдного Лїсостепу України	38
Подгаєцький А. А., Кравченко Н. В., Крючко Л. В., Ставицький А. А. Життєздатність беккросованого насіння картоплї рїзного строку зберїгання пїд впливом іонїзуючого опромїнення	47
Собран В. М. Норма реакції селекційного матерїалу картоплї за випробування в умовах Укараїнських Карпат	55
Тихонова О. М., Кирильчук К. С., Шаповал В. П. Дослїдження валового вмісту нїкелю та арсену у смугах вїдведення автошляхїв м. Суми	62
Троценко В. І., Кабанець В. М., Яценко В. М., Колосок І. О. Моделї формування продуктивностї соняшнику та їх ефективностї в умовах пївнічно-сїдного Лїсостепу України	72
Cao Zhishan, Vlasenko Volodymyr, Li Weihai Development of biological control of oriental fruit moth and insect immune response induced by entomopathogenic fungi	79

Мельник А. В., д.с.-г.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Мельничук С. Д., д.б.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Оничко В. І., к.с.-г.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Подгасцький А. А., д.с.-г.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Скляр В. Г., д.б.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Скляр Ю. Л., к.б.н., доцент,
Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, (Україна)

Троценко В. І., д.с.-г.н., професор, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Федорчук М. І., д.с.-г.н., професор,
Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв (Україна)

Хаблак С. Г., д.б.н., доцент, AGR group,
(Україна)

Харченко О. В., д.с.-г.н., професор, Сумський національний аграрний університет, (Україна)

Ярошук Р. А., к.с.-г.н., доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)

Згідно наказу МОН
від 09.03.2016 р. № 241 серію «Агрономія і
біологія» наукового журналу «Вісник Сумського
національного аграрного університету» визнано
фаховим виданням.

Науковий журнал «Вісник Сумського
національного аграрного університету»
індексується в Міжнародних наукометричних
базах Index Copernicus, РІНЦ

Матеріали журналу знаходяться у вільному
доступі на сайті
<https://snau.edu.ua>

Усі статті проходять процедуру таємного
рецензування. До публікації в журналі не
допускаються матеріали, якщо є достатньо
підстав вважати, що вони є плагіатом.
Відповідальність за точність наведених даних і
цитат покладається на авторів.

Матеріали друкуються українською та
англійською мовами.

У разі цитування посилання на «Вісник
Сумського національного аграрного
університету» обов'язкове

Друкується згідно з рішенням
вченої ради
Сумського національного
аграрного університету
(Протокол № 5 від 26.10.2020 р.)

Адреса видавця та виготовлювача:
40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва, 160
Телефон: (0542)70-10-42
E-mail: visnyk.snau@gmail.com
<https://snau.edu.ua>

Тираж 300 пр.
Зам. № 9.

© Сумський національний
аграрний університет, 2020

ДЕФІНІЦІЯ ТЕРМІНА «ДЕКОРАТИВНА ДЕНДРОЛОГІЯ»

Кохановський Володимир Максимович

кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна
ORCID: 0000-0002-1114-5905
kochanovsky.vm@ukr.net

Барна Микола Миколайович

доктор біологічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-6460-6058
barna@chem-bio.com.ua

Проаналізовано відомі нині в авторитетних виданнях визначення двослівного терміна «декоративна дендрологія». Встановлено, що істотні ознаки його змісту знаходяться серед декоративних властивостей вегетативних і генеративних органів видових таксонів як природної, так і культивованої дендрофлори. Зосереджена увага на таких структурних складових дефініції проблемного терміна як декоративні форми та топіарії. Запропоновано значно оновлене тлумачення терміна «декоративна дендрологія», яке з позиції сучасності повніше та зрозуміліше відображає його сутність. Отже: «Декоративна дендрологія (лат. *ornamentális* – декоративний; грец. *déndron* – дерево та *lógos* – вчення, наука, знання; лат. трансліт. *dendrologia ornamentalis*) – розділ ботаніки, що вивчає у достатній мірі загальнобіологічні та у необхідній – декоративні властивості деревних рослин: архітектоніку стовбура і крони; розмір і форму крони; текстуру й забарвлення кори; колір, будову та розміри бруньок, хвої і листків, мікро- і макростробілів, квіток і суцвіть, плодів і суплідь, а також 'декоративні форми' й топіарії видових таксонів природної та культивованої дендрофлори, з метою використання антропогенно стійких декоративних деревних рослин в озелененні відкритих територій, об'єктах садово-паркового мистецтва, ландшафтній архітектурі та ландшафтному дизайні.

Ключові слова: деревні рослини, декоративні властивості, декоративна дендрологія, видові таксони, садово-паркове мистецтво.

DOI: <https://doi.org/10.32845/agrobio.2020.2.3>

В короткій назві запропонованої статті використано декілька слів іншомовного походження, а саме: «дефініція», «дендрологія» та «декоративна дендрологія». Навіть не лінгвісту за фахом розібратися в суті чи зрозуміло надати змістовне визначення слову «дефініція» порівняно просто, зате науковому терміну «дендрологія» – дещо складніше, а вже двослівному словосполученню «декоративна дендрологія» – якщо не надто, то досить-таки складно. Їх повне тлумачення подається в авторитетному енциклопедичному виданні.

[Украинская Советская Энциклопедия (17 томов). Том 3. Героизм – Желанное. / Гл. ред. Бажан М. П. – Киев: Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, 1980. – 544 с., ил.]

У названому вище енциклопедичному виданні наводиться наступне:

- на сторінці 330 – «*Дефиниция* (лат. *definitio* – определение) – краткая формулировка содержания какого-либо понятия»;

- на сторінці 304 – «*Дендрология* (грец. *dendron* – дерево и *logos* – учение) – раздел ботаники, изучающий древесные растения: их морфологию, систематику, экологию, фитоценологию, географию и применение в народном хозяйстве»;

- на сторінці 291 – «*Декоративные растения* – деревья, кустарники и травянистые растения, выращиваемые для украшения городов, населенных пунктов, внутреннего озеленения помещений с целью удовлетворения эстетических потребностей человека. Используют для посадок вдоль

дорог и улиц, создания красивых живых стен, куртин, живой изгороди, различных живописных композиций и пр.».

Взята за основу істини Українська Радянська Енциклопедія (УРЕ) надає достатньо повне і чітке визначення лише словам «дефініція» і «дендрологія». Одночасно УРЕ наводить і їх етимологію (грец. *etymon* – правда, істина), без чого розкрити зміст не тільки цих термінів, але й взагалі будь-якого слова іншомовного походження просто неможливо. Окрім цього, у томі 3 УРЕ очікувано відсутній двослівний термін «декоративна дендрологія», зате тут же розміщено поняття «декоративні рослини». Співставивши одержану про них інформацію (Melnychuk, 1974; Sovetskaya entsiklopediya, 1979; Zahnitko & Shchukina, 2008), погоджуємось з наступним тлумаченням слова «дефініція» (Prohorov, 1972; Tkachenko, 2007): *Дефініція* (лат. *definitio* – визначення) – короткий зміст будь-якого поняття, що відображає його найістотніші ознаки.

Науковий термін «дендрологія», який приємно сприймається органами слуху, відомий ботанікам і дендрологам з досить глибокої давнини (Lesnaya entsiklopediya, 1985; Brem Alfred, 2004). Але творче наповнення терміна прискореними темпами відбувається після виходу в світ у Швеції праці К. Ліннея «Види рослин» (1753). Згодом у царській Росії друкують «Краткую российскую дендрологию, или Общие правила российских лесов. В пользу любителей лесоводства изданные» (1798). Згадується цей термін як «...учение о деревьях...» в словнику В. Даля (1863). Дещо пізніше для університетської аудиторії Росії видається «Курс дендрологии» академіка І. Бородіна (1891). З того часу і понині «Дендроло-

гія» вивчається, як навчальна дисципліна, у закладах середньої та вищої освіти Російської федерації та України.

«Дендрологія» протягом минулого століття (Bulygin, 1991; Grozdov, 1952; Piatnitskii, 1960; Lyra, 1997; Shimanyuk, 1974; Shchipotiev, 1990) та на початку поточного (Lytvak & Tkachuk, 2002; Shvydenko & Danylova, 2001; Zaiachuk, 2014; Gromadin & Matyukhin, 2007; Seneta, 2008) настільки закріпила свій статус у середовищі ботанічних знань, що очікувати суттєвих розбіжностей у тлумаченні терміна навіть у майбутньому буде, щонайменше, помилковим. Тому, погоджуємось з гранично лаконічним визначенням терміна, що надається не тільки в УРЕ, але й у відомих словникових виданнях (Gilyarov et al., 1986; Gilyarov, 1999; Reymers, 1988; Reymers, 1990; Dudka, 1984): Дендрологія (грец. dendron – дерево та logos – вчення) – розділ ботаніки, що вивчає деревні рослини: їх морфологію, систематику, екологію, фітоценологію, географію та використання в народному господарстві.

Визначення двослівного терміна «декоративна дендрологія» в УРЕ все-таки відсутнє, однак є значно об'ємніше за змістом поняття «декоративні рослини», яке за своєю назвою і структурними компонентами перекликається з терміном «декоративна дендрологія» і "приховало" у собі як складову сутність останнього. Цілком зрозуміло, що поняття «Дендрологія» і «Декоративна дендрологія» за своїм змістом і суттю несуть подвійне смислове навантаження:

по-перше, вони як розділи ботаніки у фахових установах (академічні і університетські ботсади, інститути і дослідні станції, заказники і гербарії, лабораторії тощо) вивчають загальнобіологічні та декоративні властивості деревних рослин (Cherepanov, 1995; Cherevchenko & Volkov, 2010; Barna & Barna, 2017; Barna et al., 2009; Sudarikova, 2013; Kosenko, 2003; Maurer, 2007);

по-друге, як навчальні дисципліни виступають носіями дендрологічних знань (підручники і навчальні посібники, методичні вказівки і рекомендації, робочі зошити тощо) у закладах середньої та вищої освіти України (Kolesnikov, 2018; Kolesnikov, 1974; Kochanovskiy, 2013; Kochanovskiy & Kovalenko, 2013; Kalinichenko, 2003; Kochanovskiy et al., 2020).

Беззаперечно, що повна дефініція терміна «декоративна дендрологія» має віддзеркалювати, у першу чергу, його етимологію, потім загальнобіологічні та декоративні властивості видових таксонів як природної, так і культивованої дендрофлори, а також привабливість декоративних форм і топів та багато інших деталей цього вкрай не простого завдання.

Між тим відомо, що новий термін «декоративна дендрологія» "гуляє" без визначення у робочих приміщеннях наукових і проектних установ та закладів освіти на теренах колишнього Радянського Союзу ще з середини минулого століття (Kolesnikov, 2018; Kolesnikov, 1974; Galaktionov et al, 1967). Знаковою подією, що підтверджує "вимогу часу" визначитись з терміном «декоративна дендрологія», стає видання фундаментальної за фахом, змістом та об'ємом праці О. Колесникова «Декоративная дендрология» у 1960 році, яка була без змін перевидана у 2018 році (Kolesnikov, 2018).

[Колесников А. И. Декоративная дендрология. Репр. изд. – Харьков: «Золотые страницы», 2018. – 676 с.; 58 с. цв. вкл.]

Вже у передмові до 1-го видання посібника «Декоративная дендрология» О. Колесникова 1960 року видання на

сторінці 3 зазначено: «Наука, занимающаяся изучением древесных растений, носит название *дендрологии*». А в зносі під ризкою, там же, зазначено: «термин «дендрология» состоит из двух греч. слов: «дендрон» – дерево и «логос» – наука, учение». У подальшому, там же, стверджується: «Автор данной работы задался целью создать пособие по *декоративной дендрологии*, которое давало бы возможность архитекторам, проектирующим садово-парковые объекты, и инженерно-техническим работникам, осуществляющим их строительство, подробно изучить наиболее интересные градостроителя *декоративные* свойства древесных пород и в то же время в достаточной мере ознакомится с *биологическими* свойствами этих пород для наиболее рационального их использования в зеленом строительстве».

[Колесников А. И. Декоративная дендрология. 2-е изд., испр., доп. – Москва: «Лесная промышленность», 1974. – 704 с.]

О. Колесников (Kolesnikov, 2018; Kolesnikov, 1974) розумів, що вивчати архітекторам і фахівцям зеленого будівництва декоративні властивості деревних рослин, попередньо не ознайомившись з їх загальнобіологічними ознаками, передчасно і не логічно, тому важливо відобразити цей момент у змісті терміна «декоративна дендрологія». Пройшов час, а визначити із-за цього хоча б дещо зрозумілу межу між «Дендрологією» та «Декоративною дендрологією», як самостійними дисциплінами, практично неможливо (Kovalevskiy et al., 2009; Kolesnikov, 2018; Kochanovskiy et al., 2020).

Варто зауважити, що 1-е та 2-е видання унікальної праці О. Колесникова відповідно 1960 та 1974 років відомі під двослівною назвою «Декоративная дендрология», але автор наводить етимологію лише для другого слова – «дендрология», а перше – «декоративная» залишилось ніби-то забутим. Отже, повне та закінчене виважене трактування терміна «декоративна дендрологія» було відсутнє і у 2-му виданні книги «Декоративная дендрология» (Kolesnikov, 1974).

Розглянемо у хронологічному порядку трансформацію визначення терміна «декоративна дендрологія» за майже 60-тирічний період у найбільш знаних навчальних посібниках, а також методичних рекомендаціях і вказівках щодо вивчення дисципліни «Декоративна дендрологія», оскільки тільки у них з'являється швидкоплинна необхідність оновлювати її тлумачення.

[Галактионов И. И., Ву А. В., Осик В. А. Декоративная дендрология. Учебное пособие. – Москва: «Высшая школа», 1967. – 317 с.]

У навчальному посібнику І. Галактіонова зі співавторами на сторінці 3 зазначено: «Знание свойств используемых растений – их высоты, формы кроны, окраски листы, цветков и плодов, декоративного эффекта в различные периоды года, отношения деревьев и кустарников к неблагоприятным условиям города и т. п.» (Galaktionov et al., 1967). Наші коментарі щодо дефініції терміна «декоративна дендрологія» в навчальному посібнику наступні:

- зрозуміло, що підготувати змістовно добротний навчальний посібник для студентів на той час надихнула авторів, ймовірно, інформаційно досить повна праця О. Колесникова «Декоративная дендрология» 1960 року видання;

- визначення терміна «декоративна дендрологія» у навчальному посібнику відсутнє, але автори все-таки розу-

міли, що загальнобіологічні та декоративні властивості деревних рослин потрібно студентам вивчати і знати;

- слушно нагадати, що підручника «Декоративна дендрологія» в Україні поки що не підготовлено.

[Скробала В. М., Данилик Р. М., Данилик І. М. Декоративні властивості деревних рослин. Навчально-методичний посібник. – Львів: УкрДЛТУ, 1998. – 40 с.]

В. Скробала з колегами (Skrobala, 1998) через 30 років потому в своєму навчально-методичному посібнику на сторінці 2 повідомляють: «У цьому навчально-методичному посібнику розглядаються основні принципи використання декоративних якостей деревних рослин для створення архітектурних композицій; даються відомості з класифікації деревних рослин за їх біологічними та декоративними ознаками; у додатках у систематичному порядку відзначений перелік основних видів деревних рослин, які широко використовуються в декоративному садівництві» (Skrobala et al., 1998). Недоліки щодо трактування терміна «декоративна дендрологія» беззаперечні:

- не зрозуміло: у межах якої вузівської дисципліни використовується навчально-методичний посібник «Декоративні властивості деревних рослин?»;

- у посібнику відсутнє тлумачення терміна «декоративна дендрологія», про нього у навчально-методичному посібнику навіть не згадується;

- підкреслимо, що навчально-методичний посібник В. Скробали з колегами (Skrobala, 1998) підготовлено на основі фахово майже ідеальної праці «Декоративная дендрологія» О. Колесникова (Kolesnikov, 2018; Kolesnikov, 1974).

[Калініченко О. А. Декоративна дендрологія: Навчальний посібник. – Київ: Вища школа, 2003. – 199 с.: іл.]

Пізніше, вже з початком поточного століття, у навчальному посібнику О. Калініченка (Kalinichenko, 2003) у вступі до нього на сторінці 3 наводиться наступне визначення: «Дендрологія (грец. *dendron* – дерево та *logos* - вчення) – наука про деревні рослини, їхню морфологію, систематику, екологію, фітоценологію, географію та використання у народному господарстві.

Особливістю *декоративної дендрології* є те, що вона вивчає декоративні деревні рослини, тобто ті, які мають оригінальну будову крони, текстуру кори, листя, красиві та різнобарвні квітки, тривале і ясне цвітіння та здатність виживати в умовах інтенсивного антропогенного навантаження» (Kalinichenko, 2003). Рецензування тексту дефініції терміна «декоративна дендрологія» в навчальному посібнику зведено до наступного:

- етимологія терміна «декоративна дендрологія» у навчальному посібнику частково відсутня, тобто не повна: залишилось забутиме слово «декоративна»;

- визначення навчальної дисципліни також далеко не повне: наприклад, воно не передбачає вивчення мікро- і макростробілів хвойних, декоративних форм і топіаріїв видових таксонів природної та культивованої дендрофлори;

- варто також знати: навчальна дисципліна вивчає "декоративні деревні рослини" чи "декоративні властивості деревних рослин"?

[Ковалевський С. Б., Мельник В. І. Декоративна дендрологія. Методичні вказівки до вивчення дисципліни, виконання лабораторних завдань і контрольної роботи студен-

тами факультету садово-паркового господарства та ландшафтної архітектури заочної форми навчання. Спеціальність 7.130402 – «Садово-паркове господарство». – Київ: Видавничий центр НАУ, 2004. – 36 с.]

В методичному виданні С. Ковалевського зі співавторами на сторінці 4 зазначено наступне: «*Декоративна дендрологія* – розділ ботаніки, що вивчає різноманітність природних декоративних властивостей деревних рослин: їх будову, розмір, форму крони, орнаментику та колір листа, розмір, форму та забарвлення квіток, суцвіть, плодів» (Kovalevskiy & Melnyk, 2004). Аналіз тексту дефініції терміна «декоративна дендрологія» у методичних вказівках до вивчення дисципліни виявив вагомні недоліки:

- етимологія терміна «декоративна дендрологія» у методичних вказівках відсутня, його визначення максимально звужено та узагальнено;

- не зрозуміло: чи можна вивчати декоративні ознаки деревних рослин, попередньо не ознайомившись з їх загальнобіологічними властивостями?;

- важливо зазначити: колір, будову та розміри мікро- і макростробілів хвойних, як і ще не знані топіарії природної та культивованої дендрофлори, також необхідно вивчати, про що в методичних вказівках не сказано.

[Ковалевський С. Б., Демченко О. О., Марчук О. О., Кирилюк В. І., Гусак А. Ю. Декоративна дендрологія. Програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців ОКР "бакалавр" напрямку 6.090103 "Лісове і садово-паркове господарство" у вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації Міністерства аграрної політики України. – Київ: "Аграрна освіта", 2009. – 19 с.]

У наступному виданні С. Ковалевського з колегами (Kovalevskiy et al., 2009) на сторінці 4 наведено інше: «Декоративна дендрологія» – розділ ботаніки, що вивчає різноманітність декоративних властивостей деревних рослин: будову, розмір, форму крони, орнаментику та колір листа; розмір, форму та забарвлення квіток, суцвіть, плодів. Навчальна дисципліна "Декоративна дендрологія" ... складається з двох розділів: першого, власне "Дендрологія", де розглядають питання екології деревних рослин, систематики, деякі загальні питання ... і другого розділу – "Декоративна дендрологія", яка дає поняття природних декоративних властивостей та штучної зміни форми деревних рослин, формове різноманіття, використання їх у садово-парковому господарстві» (Kovalevskiy et al., 2009). Осмислення об'ємнішої, ніж попередня, дефініції терміна «декоративна дендрологія» навчальної дисципліни показало, що:

- етимологія терміна «декоративна дендрологія» у типовій програмі для підготовки "бакалаврів" садово-паркового та лісового господарства відсутня;

- очевидно: дефініція навчальної дисципліни «Декоративна дендрологія», порівняно з першим виданням 5-тирічної давності, значно оновлено, вона стала повнішою і у деякій мірі зрозумілішою;

- не зовсім коректно, все-таки, на національному рівні пропонувати для використання досконало не опрацьоване визначення навчальної дисципліни.

[Барна М. М. Ботаніка. Терміни. Поняття. Персоналії. 2-е вид., допов. і змін. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. – 360 с.: іл.]

Сучасними виданнями, зокрема, як це в М. Барни, на

сторінці 79 наводиться таке тлумачення: «Декоративна дендрологія (грец. *dendron* – дерево, *logos* – вчення, наука, знання і лат. *ornamentalis* – декоративний; лат. трансліт. – *dendrologia ornamentalis*) – розділ загальної дендрології, що вивчає морфологію, систематику, екологію, поширення та використання видів деревних рослин і чагарників та їх декоративних різновидностей, форм і сортів в озелененні, садово-парковому господарстві та ландшафтній архітектурі» (Вапа, 2013). Коментар щодо дефініції терміна «декоративна дендрологія» в навчальному посібнику сформульовано нами відповідально:

- автор навчального посібника, як і значна більшість ботаніків, знаходився, ймовірно, під "впливом" загальнобіологічних ознак, не згадуючи (або забуваючи!) у своєму тлумаченні терміна «декоративна дендрологія» про декоративні властивості деревних рослин;

- доцільно дефініцію терміна «декоративна дендрологія» у розумінні її М. Барною (Вапа, 2013) виважено об'єднати з тлумаченням цього ж поняття В. Кохановським (Kochanovskiy, 2013), вони, за нашою думкою, доповнюють один одного.

[Кохановський В. М. Декоративна дендрологія. Навчальний посібник. Частина I. – Суми: «Сумський національний аграрний університет», 2013. – 267 с., іл.]

Отже, у навчальному посібнику В. Кохановського (2013) на сторінці 12 зазначено: «Декоративна дендрологія» (грец. *dendron* – дерево та *logos* – вчення) – розділ ботаніки (грец. *botane* – трава, рослина), що вивчає різноманітність декоративних властивостей деревних рослин: їх зовнішню будову, розмір і форму крони, структуру та колір кори, орнаменту та колір листків, розмір, форму та забарвлення квіток, суцвіть і плодів, а також декоративні 'форми'» (Kochanovskiy, 2013). Міркування щодо дефініції терміна «декоративна дендрологія» у посібнику несподівано підказали деякі поради:

- автор навчального посібника, як і більшість дендрологів, знаходився, ймовірно, також під "впливом" декоративних ознак, опустивши при визначенні двослівного терміна загальнобіологічні особливості деревних рослин, що безумовно необхідно, як недолік, виправити;

- доцільно дефініцію терміна «декоративна дендрологія» В. Кохановського (2013) кваліфіковано об'єднати з тлумаченням цього ж поняття в М. Барни (2013), оскільки вони не просто доповнюють один одного, а виводять дефініцію проблемного терміна на зрозуміло необхідний рівень.

[Миколайчук В. Г., Чернова А. В. Декоративна дендрологія та квітникарство. Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з визначення декоративності трав'янистих та деревних рослин для здобувачів вищої освіти ступеня «магістр» спеціальності 201 «Агрономія» денної форми навчання. – Миколаїв: «Миколаївський національний аграрний університет», 2019. – 56 с.]

У найсучасніших працях, зокрема у методичних рекомендаціях В. Миколайчук та А. Чернової, знаходимо на сторінці 4 наступне: «Декоративна дендрологія та квітникарство – розділ дендрології та квітникарства, науки про деревні та трав'янисті рослини, їхню морфологію, систематику, екологію, фітоценологію та використання в народному господарстві. Особливістю декоративної дендрології та квітникарства є вивчення декоративних деревних і трав'янистих рослин, які

мають оригінальну будову крони, текстуру кори, листків, красиві та різноманітні квітки, тривале і ясне квіткування та здатність виживання в умовах інтенсивного антропогенного навантаження» (Mykolaichuk & Chernova, 2019). Коментарі щодо дефініції терміна «декоративна дендрологія» у методичних рекомендаціях є такими:

- історично «Декоративна дендрологія» прагне до самовизначення, як, і «Квітникарство», а не до об'єднання;

- етимологія назв навчальних дисциплін «Декоративна дендрологія» і «Квітникарство», як і їх повне та зрозуміле визначення, відсутні;

- вважаємо, що не варто об'єднувати в один курс навчальні дисципліни «Декоративна дендрологія» та «Квітникарство», оскільки такий напрям їхнього розвитку, як нам вбачається, в майбутньому безперспективний.

[Кохановський В. М., Мельник Т. І., Коваленко І. М., Мельник А. В. Декоративна дендрологія. Навчальний посібник. Частина I. – Суми: «Коллаж - Принт», 2020. – 263 с., іл.]

Завершуємо огляд цього проблемного питання визначенням, наведеним В. Кохановським з колегами (2020) в їх навчальному посібнику на сторінці 13: «Декоративна дендрологія (фр. *decorative* від лат. *decoro* – прикрашаю і грец. *dendron* – дерево й *logos* – наука) – вивчає різноманітність декоративних властивостей деревних рослин: архітектоніку (природну композицію) стовбура і крони; розмір і форму крони; текстуру й забарвлення кори; колір, будову та розміри бруньок, хвої і листків; колір, будову та розміри мікро-і макростробілів; колір, будову та розміри квіток, суцвіть і плодів, а також декоративні «форми» видових таксонів з розрахунком використання декоративних деревних рослин в озелененні, на об'єктах садово-паркового мистецтва, ландшафтної архітектури та ландшафтного дизайну» (Kochanovskiy et al., 2020). Коректно звертаємо увагу і в цьому випадку на наступні недоліки дефініції терміна «декоративна дендрологія»:

- етимологія терміна «декоративна дендрологія» у навчальному посібнику не повна, оскільки у ній відсутня латинська транслітерація;

- В. Кохановський зі співавторами (2020) також знаходились, ймовірно, також під "впливом" декоративних, а не біологічних властивостей, що заважало їм включити в дефініцію навчальної дисципліни «Декоративна дендрологія» необхідну доцільність вивчати загальнобіологічні якості деревних рослин;

- визначення терміна «декоративна дендрологія» навчального посібника не регламентує необхідність вивчати, наприклад, формовані підтаксони природної та культивованої дендрофлори (топіарії);

- об'єктивно зрозумілішу дефініцію терміна «декоративна дендрологія», порівняно з попереднім виданням (Kochanovskiy, 2013), необхідно було б використати на завершальному етапі опрацювання його тлумачення.

Зазначимо, що «Декоративна дендрологія» на сучасному етапі розвитку ботанічних знань вивчає досить складні процеси формування біологічних та декоративних властивостей деревних рослин, з метою їх використання в озелененні, садово-парковому мистецтві, лісовому господарстві, ландшафтній архітектурі та дизайні. Важливими стають перспективні напрямки розвитку прикладної Декоративної дендрології, серед яких спершу необхідно назвати екологічні та біотехноло-

гічні, а потім сільськогосподарські та лісогосподарські проблеми. Щодо екологічних проблем (Kovalenko, 2018), то вони, передусім, пов'язані зі збереженням біологічного різноманіття рослин шляхом створення банків генетичного та екологічно перспективного матеріалу (статевих клітин, зародків, насіння, спеціалізованих органів – бульб, цибулин), пошуком нових способів розмноження залежно від екологічних факторів, виявлення рівня пластичності генеративних систем залежно від екстремальних чинників (магнітного поля, іонізуючої радіації, підвищених чи понижених температур).

Особливої уваги заслуговують також проблеми сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва. Останні включають: створення нових гібридів і сортів із застосуванням методів віддаленої гібридизації для їх впровадження в практику садово-паркового та лісового господарства, розробку сучасних методів підбору батьківських форм для одержання гетерозисних гібридів і раннього прогнозування гетерозису гібридів на основі цитологічних та ембріологічних ознак, встановлення бар'єрів несумісності та пошук можливих шляхів подолання несхрещуваності за віддаленої гібридизації, створення елітної насінневої бази головних лісо- та паркоутворюючих порід.

Окрім цього, на сьогоднішній день відчувається гостра потреба у типизації цілого ряду положень і понять як і подальшої розробки термінологічних структур (Kirpichnikov & Zabinkova, 1977; Lis. Entsiklopedychny putivnyk, 2008; Afanasiev et al., 1962), виходячи із накопиченого у дендрологічній літературі фактичного матеріалу та з урахуванням вже досягнутих результатів у надрах декоративної дендрології (Horb, 2012; Chopuk & Fedorchuk, 2015; Sudarikova, 2013).

Отже, двослівний термін «декоративна дендрологія» за 60-тирічний період свого визнання зазнав ряд далеко не однозначних тверджень, на шляху прогресивної трансформації удосконалювався, став зрозумілішим, на основі чого авторами статті запропоновано більш-менш зважену його дефініцію.

Висновки. На нашу думку: – Декоративна дендрологія (лат. *ornamentális* – декоративний; грец. *déndron* – дерево та *lógos* – вчення, наука, знання; лат. трансліт. *dendrologia ornamentalis*) – розділ ботаніки, що вивчає у достатній мірі загальнобіологічні та у необхідній – декоративні властивості деревних рослин: архітектоніку стовбура і крони; розмір і форму крони; текстуру й забарвлення кори; колір, будову та розміри бруньок, хвої і листків, мікро- і макростробілів, квіток і суцвіть, плодів і суплідь, а також 'декоративні форми' й топіарії видових таксонів природної та культивованої дендрофлори з метою використання антропогенно стійких декоративних деревних рослин в озелененні відкритих територій, об'єктах садово-паркового мистецтва, ландшафтній архітектурі та ландшафтному дизайні.

Сподіваємось, що науковці у майбутньому використовуватимуть запропоновану дефініцію терміна «декоративна дендрологія» у своїх працях ботанічного та дендрологічного спрямування, як то: монографіях, підручниках і навчальних посібниках, методичних вказівках і рекомендаціях тощо.

Позиція авторів статті, щодо дефініції терміна «декоративна дендрологія» може бути приводом для дискусій, а також уточнення окремих структурних складових проблемного питання.

Бібліографічні посилання:

1. Redaktsiya «Ukrainskoy sovetskoy entsiklopedii» (1980). *Ukrainskaya sovetskaya entsiklopediya*. Tom 3 [Ukrainian Soviet Encyclopedia. Volume 3]. Redaktsiya «Ukrainskoy sovetskoy entsiklopedii», Kyiv (in Russian).
2. Melnychuk, O. S. (ed.) (1974). *Slovnuk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words]. Holovna redaktsiia URE, Kyiv (in Ukrainian).
3. *Sovetskaya entsiklopediya* (1979). *Sovetsky entsiklopedichesky slovar* [Soviet encyclopedic dictionary]. *Sovetskaya entsiklopediya*, Moscow (in Russian).
4. Zahnitko, A. P., & Shchukina, I. A. (2008). *Velykyi tлумachnyi slovnuk*. *Suchasna ukrainska mova*. [Big explanatory dictionary. Modern Ukrainian language]. TOV VKF “BAO”, Donetsk (in Ukrainian).
5. Prohorov, A. M. (ed.). (1972). *Bolshaya Sovetskaya Ehnciklopediya*. Izd. 3-e. Tom 8. *Debitor-Ehvkalipt*. [Big Soviet Encyclopedia. Izd. 3rd. Volume 8. *Debitor-Eucalyptus*]. Moscow: “Sovetskaya Ehnciklopediya” (in Russian).
6. Tkachenko, V. G. (ed.). (2007). *Latinskij yazyk dlya agrariyev* [Latin language for agrarians]. Lugansk: “Ehltón” (in Russian).
7. *Sovetskaya entsiklopediya* (1985). *Lesnaya entsiklopediya*. Tom pervy. *Abeliya–Limon* [Forest encyclopedia. Vol. one. *Abelia – Lemon*]. *Sovetskaya entsiklopediya*, Moskva (in Russian).
8. Brem, A. (2004). *Zhizn rastenij*. *Novejshaya botanicheskaya ehnciklopediya* [Plant Life. The Newest Botanical Encyclopedia]. *Ehksmo*, Moskva (in Russian).
9. Bulygin, N. Ye. (1991). *Dendrologiya*. [Dendrology]. *Agropromizdat*, Leningrad (in Russian).
10. Grozdov, B. V. (1952). *Dendrologiya*. *Uchebnik* [Dendrology. Tutorial]. *Goslesbumizdat*, Moskva-Leningrad (in Russian).
11. Piatnitskii, S. S. (1960). *Kurs dendrologii* [Dendrology course]. Izd-vo Kharkov University, Kharkov (in Russian).
12. Lypa, O. A. (1997). *Dendrologiia z osnovamy aklimatyzatsii* [Dendrology with the basics of acclimatization]. *Vyshcha shkola*, Kyiv (in Ukrainian).
13. Shimanyuk, A. P. (1974). *Dendrologiya* [Dendrology]. *Lesnaya promyshlennost*, Moskva, 334 (in Russian).
14. Shchipotiev, F. L. (1990). *Dendrologiya*. *Uchebnoe posobie* [Dendrology. Tutorial]. *Vyshcha shkola*, Kyiv (in Russian).
15. Lytvak, P. V., & Tkachuk, V. I. (2002). *Dendrologiia*. *Navchalnyi Posibnyk* [Dendrology. Tutorial]. Zhytomyr, Polissia (in Ukrainian).
16. Shvydenko, A. Y., & Danylova O. M. (2001). *Lysova dendrologiia*. *Navchalnyi Posibnyk* [Forest dendrology. Tutorial]. *Chernivtsi: Zelena Bukovyna* (in Ukrainian).
17. Zaiachuk, V. YA. (2014). *Dendrologiia* [Dendrology]. *Apriori*, Lviv (in Ukrainian).
18. Gromadin, A. V., & Matyukhin, D. L. (2007). *Dendrologiya*. *Uchebnik* [Dendrology. Tutorial]. Publishing Center “Akademiya”, Moskva (in Russian).

19. Seneta, W. & Dolatowski, J. (2008). *Dendrologia*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.
20. Gilyarov, M. S. (ed.), Baev, A. A., Vinberg, G. G., & Zavarzin, G. A. (eds.). (1986). *Biologicheskii entsiklopedicheskiy slovar [Biological encyclopedic dictionary]*. Sovetskaya entsiklopediya, Moscow (in Russian).
21. Gilyarov, M. S. (ed.) (1999). *Biologiya. Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar [Biology. Big encyclopedic dictionary]*. Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya, Moskva (in Russian).
22. Reymers, N. F. (1988). *Osnovnye biologicheskiye ponyatiya i terminy: Kniga dlya uchitelya [Basic biological concepts and terms: A book for a teacher]*. Prosveshcheniye, Moskva (in Russian).
23. Reymers, N. F. (1990). *Populyarny biologicheskiy slovar [Popular biological dictionary]*. Nauka, Moscow (in Russian).
24. Dudka, I. A. (ed.) (1984). *Slovar botanicheskikh terminov [Dictionary of botanical terms]*. Naukova dumka, Kyiv (in Russian).
25. Cherepanov, S. K. (1995). *Vascular plants of Russia and adjacent states (the former USSR. – Cambridge: Univ. Press.*
26. Cherevchenko, M., & Volkov, S.S. (2010). *Zapovidni terytorii Ukrainy. Botanichni sady ta dendroparky [Reserved territories of Ukraine. Botanical gardens and arboreturns]*. TOV RSK "Maksymus", Kyiv (in Ukrainian).
27. Barna, M. M., & Barna L. S. (2017). *Dendrarii Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka ta perpsektyvy stvorennia bibliinoho botanichnoho sadu [Arboretum of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk and prospects of creating a biblical botanical garden]*. TOV "Terno-hraf", Ternopil (in Ukrainian).
28. Barna, M., Barna, L., & Yatsuk, H. (2009). *Dekoratyvni likarski roslyny [Ornamental medicinal plants]*. Pidruchnyky i posibnyky, Ternopil (in Ukrainian).
29. Sudarikova, Yu. (compl.) (2013). *Ekzotichni dereva, kushchi ta liany v landshaftakh Ukrainy [Exotic trees, shrubs and lianas in the landscapes of Ukraine]*. Nash format, Kyiv (in Ukrainian).
30. Kosenko, I. S. (2003). *Dendrolohichni park "Sofiivka". [Dendrological park "Sofiivka"]*. Uman (in Ukrainian).
31. Maurer, V. M. (2007). *Dekoratyvne rozsadnytstvo. Navchalnyi posibnyk. [Ornamental nurseries. Tutorial]*. Vinnytsia, Nova Knyha (in Ukrainian).
32. Kolesnikov, A. I. (2018). *Dekoratyvna dendrologiya. Repr. izd. [Decorative dendrology. Repr. ed.]*. Zoloty strany, Kharkov (in Russian).
33. Kolesnikov, A. I. (1974). *Dekoratyvna dendrologiya [Decorative dendrology]*. Lesnaya promyshlennost, Moscow (in Russian).
34. Kochanovskyi, V. M. (2013). *Dekoratyvna dendrologiia. Navchalnyi posibnyk. Chastyna I. [Decorative dendrology. Tutorial. Part I]*. Sumy National Agrarian University, Sumy (in Ukrainian).
35. Kochanovskyi, V. M., & Kovalenko, I. M. (2013). *Dekoratyvna dendrologiia. Navchalnyi posibnyk. Chastyna II. [Decorative dendrology. Tutorial. Part II]*. Sumy National Agrarian University, Sumy (in Ukrainian).
36. Kochanovskyi, V. M., Melnyk T. I., Kovalenko, I. M., & Melnyk, A. V. (2020). *Dekoratyvna dendrologiia. Navchalnyi posibnyk. Chastyna I. [Decorative dendrology. Tutorial. Part I]*. Kollash-Prynt, Sumy (in Ukrainian).
37. Galaktionov, I. I., Vu, A. V., & Osik, V. A (1967). *Dekoratyvna dendrologiya. Uchebnoe posobie. [Decorative dendrology. Tutorial]*. Vysshaya shkola, Moscow (in Russian).
38. Kovalevskyi, S. B., Demchenko, O. O., Marchuk, O. O., Kyrlyuk, V. I., & Husak, A. Yu. (2009). *Dekoratyvna dendrologiia. Prohrama navchalnoi dystsypliny dlia pidhotovky fakhivtsiv OKR "Bakalavr" napriamku 6.090103 "Lisove i sadovo-parkove hospodarstvo" u vyshchykh navchalnykh zakladakh II-IV rivniv akredytatsii Ministerstva aharnoi polityky Ukrainy. [Decorative dendrology. The program of the discipline for the training of EQL specialists "Bachelor" in the direction of 6.090103 "Forestry and horticulture" in higher educational institutions of II-IV levels of accreditation of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine]*, Aharna Osvita, Kyiv: (in Ukrainian).
39. Skrobala, V. M., Danylyk, R. M., & Danylyk, I. M. (1998). *Dekoratyvni vlastyvoli derevnykh roslyn. Navchalno-metodychnyi posibnyk. [Decorative properties of woody plants. Training manual]*. UkrDLTU, Lviv (in Ukrainian).
40. Kalinichenko, O. A. (2003). *Dekoratyvna dendrologiia. [Decorative dendrology]*. Vyshcha shkola, Kyiv (in Ukrainian).
41. Kovalevskyi, S. B., & Melnyk V. I. (2004). *Dekoratyvna dendrologiia. Metodychni vkazivky do vyvchennia dystsypliny, vykonannia laboratornykh zavdan i kontrolnoi roboty studentamy fakultetu sadovo-parkovoho hospodarstva ta landshaftnoi arkhitektury zaochnoi formy navchannia. Spetsialnist 7.130402 – "Sadovo-parkove hospodarstvo". [Decorative dendrology. Methodical instructions for studying the discipline, performing laboratory tasks and control work by students of the Faculty of Horticulture and Landscape Architecture by correspondence. Specialty 7.130402 – "Horticulture"]*. Publishing Center of NAY, Kyiv (in Ukrainian).
42. Barna, M. M. (2013). *Botanika. Terminy. Poniattia. Personalii [Botany. Terms. Concepts. Personalities]*. TzOV "Terno-hraf", Ternopil (in Ukrainian).
43. Mykolaichuk, V. H. & Chernova A. V. (2019). *Dekoratyvna dendrologiia ta kvitnykarstvo. Metodychni rekomendatsii do vykonannia praktychnykh robot z vyznachennia dekoratyvnosti travianistykh ta derevnykh roslyn dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia «Mahistr» spetsialnosti 201 «Ahronomiia» dennoi formy navchannia. [Decorative dendrology and floriculture. Methodical recommendations for the implementation of practical work to determine the decorative grassy and woody plants for applicants for higher education degree "Master" specialty 201 "Agronomy" full-time education]*. Mykolaiv: "Mykolayiv National Agrarian University" (in Ukrainian).
44. Kovalenko, I. M. (2018). *Lisova ekolohiia z osnovamy lisovidnovlennia ta lisorozvedennia [Forest ecology with the basics of reforestation and afforestation]*. PF Vydavnytstvo "Universytetska knyha", Sumy (in Ukrainian).
45. Kirpichnikov, M. E., & Zabinkova, N. N. (1977). *Rusko-latynskiy slovar dlya botanikov [Russian-Latin Dictionary for Botanists]*. Nauka, Leningrad (in Russian).
46. Lis. *Entsyklopedychnyi putivnyk (2008). [Forest. Encyclopedic guide]*. Makhaon-Ukraina, Kyiv (in Ukrainian).

47. Afanasiev, D. Ya, Barbarych, A. I., Zerov, D. K. and others (compl.) (1962). Rosiisko-ukrainskyi slovnyk botanichnoi terminologii i nomenklatury [Russian-Ukrainian dictionary of botanical terminology and nomenclature]. Vyd-vo AN URSSR, Kyiv (in Ukrainian).
48. Horb, V. K. (2012). Pro zmist terminiv "introduktsiia" ta "aklimatyzatsiia" derevnykh roslyn. [About the content of the terms "introduction" and "acclimatization" of woody plants]. ISSN 1605-6574. Introduktsiia roslyn, №3 (In Ukrainian).
49. Chopyk V. I., & Fedorchuk, M. L. (2015). Flora Ukrainskykh Karpat [Flora of the Ukrainian Carpathians]. TzOV «Ternohraf», Ternopil (in Ukrainian).

Kochanovskiy V. M., PhD (Agricultural Sciences), Associate Professor, Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

Barna M. M., Doctor (Biological Sciences), Professor, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, Ukraine

DEFINITION OF "DECORATIVE DENDROLOGY" TERM

The definitions of the two-word term "decorative dendrology" known today in authoritative publications are analyzed. It is established that the essential features of its content are among the decorative properties of vegetative and generative organs of species taxa of both natural and cultivated dendroflora. The focus is placed on such structural components of the problem term definition as decorative forms and topiaries. A significantly updated interpretation of the term "decorative dendrology" is suggested, which from the standpoint of modernity more fully and clearly reflects its essence. Thus, remember: – Decorative dendrology (Latin: ornamentális – decorative; Greek: déndron – tree and lógos – doctrine, science, knowledge; Latin translit: dendrologia ornamentalis) – a branch of botany that sufficiently studies the general biological and necessary – decorative properties of woody plants: trunk and crown architectonics; size and color of the crown; texture and color of the bark; color, structure and size of buds, needles and leaves, micro- and macrostrobiles, flowers and inflorescences, fruits and compound fruit, as well as 'decorative forms' and topiaries of species taxa of natural and cultivated dendroflora in order to use anthropogenically resistant ornamental woody plants in landscaping open areas, objects of garden design, landscape architecture and landscape design.

Key words: woody plants, decorative properties, decorative dendrology, species taxa, garden design.

Дата надходження до редакції: 29.10.2019 р.